

Araştırma Makalesi / Research Article

GELENEKSEL TOPLUMLARDA ERKEKLER “ERKEKLİK”LERİNİ NASIL KORURLAR?: VAR ETME VE YENİDEN ÜRETME SÜREÇLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Emel ÇOKOĞULLAR¹

Öz

Erkeklik kalıpları ve erkekliğe dair deneyimler, toplumsal ve politik olarak belirlenerek cinsiyet düzeni içerisinde işlemeye başlamaktadır. Basit çağrışımlarla alanını inşa ediyor gibi bir görünüm ortaya çıksa da aslında oldukça karmaşık işleyen iktidar ilişkileri ile karşılaşmaktadır. Erkek olmanın şartları da doğrudan bu ilişki ağı içerisinde belirlenmekte ve yeni imgeler inşa edilerek sürecin devamlılığı sağlanmaya çalışılmaktadır. Sosyalleşme süreciyle birlikte erkeklik kalıplarını tehdit eden ya da bu kalıpların gücü ve otoritesi üzerinde olumsuz etkilerde bulunabilecek etkenler, bir bütünlük içerisinde ortaya konmaktadır. Kadınlar, yaşanması muhtemel olan bu tehdit ve güç kaybının temel nedeni olarak imlenmektedir. Kadınlı kurulan ilişki biçimi, kadına yaklaşım tarzı, kadına bakış vb. şeklinde sıralanabilecek hemen her şey, eril otorite kaybına neden olabilecek etki ve potansiyele sahip görülmektedir. Geleneksel toplumlarda erkeklerin “erkeklik”lerini gösterme, kanıtlama ve yeniden üretme stratejileri gündelik yaşamın her anını ve alanını kapsayacak şekilde gerçekleşmektedir. Patriyarka, yapısal ve sembolik gelişimini koruma ve sürdürme isteğini, erkeklerin, “erkeklik”lerini özel ve kamusal alanda göstermeleri üzerinden karşılamayı amaçlamaktadır. Bu çalışmada da geleneksel toplumlardaki erkeklik kalıpları tanımlanmakta ve bu kalıpların kadınları, salt erkek normları içerisinde yaşamaya zorlayarak kadınların alternatif söylem geliştirmelerine engel oldukları üzerinde durulmaktadır. Kültürel ve toplumsal belirlenmişliklerin bu süreçteki rolü tartışılmakta; söz konusu bu belirlenmişliklere güç katan ritüeller, dil ve şiddet sorunsalı ele alınmakta ve “erkeklik krizi”nin gündelik yaşam içerisindeki somut anlatımı incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Erkeklik, Geleneksel toplumlar, Sosyalizasyon, Toplumsal cinsiyet.

HOW DO MEN PRESERVE THEIR “MASCULINITY” IN TRADITIONAL SOCIETIES?: AN EVALUATION ON THE PROCESSES OF CONSTRUCTION AND REPRODUCTION

Abstract

Patterns of masculinity and experiences related to manhood are socially and politically constructed and begin to operate within the gender order. Although it may appear that the field is constructed through simple associations, in reality, it involves highly complex power relations. The conditions of being a man are directly shaped within this network of relations, with new images being constructed to maintain the continuity of this process. Along with the socialization process, factors that threaten masculinity patterns or could negatively impact the power and authority of these patterns are presented in an integrated manner. Women are signified as the primary cause of the potential threats and power loss. Nearly everything - from the way relationships with women are formed, to the approach toward women, and the perspective on women - is seen as having the potential to undermine or threaten male authority. In traditional societies, men's strategies to demonstrate, prove, and reproduce their “masculinity” take place in every aspect of daily life. Patriarchy aims to maintain and preserve its structural and symbolic development by encouraging men to demonstrate their “masculinity” in both private and public spheres. This study defines traditional patterns of masculinity in conventional societies and emphasizes how these patterns force women to live solely within male norms, thereby hindering them from developing alternative discourses. The role of cultural and social determinisms is being discussed in this process; the rituals, language and the problematic of violence that reinforce these determinisms are examined and the “crisis of masculinity” is analyzed through its concrete manifestations in everyday life.

Keywords: Masculinity, Traditional societies, Socialization, Gender.

¹ Doç. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, emel.cokogullar@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9975-1618

Başvuru Tarihi (Received): 01.02.2025 **Kabul Tarihi** (Accepted): 17.07.2025

Giriş

Patriyarkal yapı, egemen olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Erkek normları ve erkek deneyimleri, inşa sürecinin yapısal unsurları olarak işlemektedir. Bu norm ve deneyimlerle kurulan politik ittifaklar, kadın cinselliğinin denetimi ve en genel haliyle de kadının baskılanması ve ezilmesi stratejisi üzerinden gelişmektedir. Bu ittifaklar, geleneksel değer ve kültürel yollarla belirlenmiş marjinalleştirme alanları oluşturmaktadır. Başlı başına kadının varlığını şekillendirmeye ve tüm indirgenmiş tanımlamaları kadın üzerinden yapmaya çalışan patriyarka, “muktedir erkeklik” kalıpları yaratmaktadır. Katı denetime dayalı eylem tarzları ile işleyen bu kalıplar, kamusal ve özel alanı kadın namusu üzerinden kurgulamaktadır. “Muktedir erkeklik” ve kadın namusu arasında kurulan doğrudan ilişki, toplumun tüm kurum ve alanlarında hiyerarşik kategorileştirmeyi en yalın ve katı haliyle başlatmakta ve devam ettirmektedir. Kadının ikincilliği, bu kapsamlı ilişki ağı ve örgütlü pratiği içerisinde üretilmekte ve doğallaştırılmaktadır. Topluma “kadın sorunu” olarak yansıyan ve feminizmin mücadele alanını oluşturan da aslında tam da bu kapsamlı ve doğrudan ikincilleştirme, baskılama ve denetleme sistemi olmaktadır.

Feminist kuramcılar, kadın ve “kadın sorunu” olarak tanımlanan olaylar, olgular, kavramlar, yargılar, kalıplar vb. üzerinden bir perspektif ve strateji geliştirme amacı ile hareket etmişlerdir. Küresel ve yerel ölçekte takip ettikleri tarihsel ve güncel izlerde, kadınların neden ikincilleştirildikleri, ötekileştirildikleri ve marjinal bir kategori olarak sunuldukları sorusunun yanıtını aramışlardır. Eril egemenliğin tarihsel süreç içerisinde nasıl güç kazandığı ve meşruiyet araçlarını geliştirebilmek için hangi yollara başvurduğu başta olmak üzere bir dizi soru sorarak ilerlemişlerdir. Kadının tarihsel ezilmişliğinin nedenlerine ve “kadın sorunu” olarak adlandırılan her şeyin içeriğine yönelmişlerdir. Nitekim feminizm, dalgalar halinde sürdürdüğü gelişiminde kadın hakları ve özgürlükleri konusunda çok önemli kazanımlar elde etmeyi başarmıştır. Dönemsel koşullar gereği, bu hakların/özgürlüklerin törpülediği ve kadınların özellikle siyasal alanda yok sayıldığı gerçekliği ile karşılaşıldıysa da 21. yüzyıla gelindiğinde kadınların mücadelesinin anlamını ve önemini yadsıyabilmek mümkün değildir. Ancak diğer yandan da bu mücadelenin âdeta tam ortasında bir yerde durarak sınırları her defasında çok daha geçirgen olmayan şekilde çizmeye çalışan bir müdahale tarzı, duruşu ve kalıbı bulunmaktadır. Patriyarkal matrisler olarak adlandırabileceğimiz bu müdahale şeklinde, kadının cinsel ve bedensel özgürlüğü yadsınmakta, kamusal alandaki görünürlüğü rahatsız edici kabul edilmekte ve nihai aşamada geleneksel cinsiyet rollerine tutunma hali tüm kuşatıcılığıyla karşımıza çıkmaktadır. “Gerçek erkek” ya da “adam gibi adam” olabilmek tasavvurunun, bu kuşatıcılık ve tutunma durumuyla ilişkisi, son dönemlerde erkeklik çalışmalarının önemsenmesini ve dolayısıyla da bu alandaki araştırmaların artmasını sağlamıştır.

Erkeklik çalışmalarının geçmişi çok eski olmamakla birlikte alınan yol oldukça önemli olmuştur. Psikoloji ve sosyoloji disiplinlerine yaslanarak sağlanan kuramsal gelişmeler, feminist literatüre birçok açıdan katkı sunmuştur. Yaklaşım tarzlarının farklılaşması ile devam eden bu süreç, derinlikli analizlerin yolunu açabildiği gibi yeni kavramlarla konuşabilmeyi ve yazabilmeyi de olanaklı hale getirmiştir. Küresel cinsiyet düzeninde çoğunlukla katılaşarak ilerleyen iktidar ilişkilerinin değişik bakış açılarıyla sorgulanabilmesi, bağlantı ve kopma noktalarının bu iktidar ilişkileri içerisinde nasıl konumlandırıldığının anlaşılabilmesini sağlamıştır. “Ezen”-“ezilen” ilişkisinin cinsiyetler temelinde kuruluşu ve bu ilişkinin aktarım mekanizmalarının kurduğu ağın nasıl büyük ve karmaşık olduğu görülmüştür. Dolayısıyla da bu ilişki ağının sorgulanarak eleştirel çalışmaların konusu olması, yeni bir dönemin başladığının da habercisi olmuştur. Bu çalışmada da geleneksel özellikler gösteren toplumlarda erkeklik inşasının, kadının aşağılanması, baskılanması, yok sayılması, dövülmesi ve öldürülmesi üzerinden nasıl gerçekleştiği incelenmeye çalışılmaktadır. Kadının biçimlendirilmesi ve sindirilmesi ile erkeğin “var oluşu” arasında kurulan

ilişkisellik ele alınmakta ve bu ilişkiselliğin kurulmasına neden olan toplumsal söz/davranış ve eylem çerçevesi üzerinde durulmaktadır. Dil, kültür, tarih ve toplumsal olana dair hemen her şeyin tam ortasında duran cinsiyetler arasındaki bu “yok oluş” ve “var oluş” mücadelesinin başat tanımlama ve doğallaştırmaları ele alınmaktadır. Erkek deneyimlerini esas alan geleneksel kural alanının erkeklik marjinalleştirmeleri yine çalışmada incelenen başlıklar arasında yer almaktadır.

1. Toplumsal Cinsiyet Roller: Erkekler ve Kadınlar...

“Dişillik” ve “erillik” ve bunlara dair özellikler denilince öncelikle toplumsal cinsiyetten bahsetmek, rolleri-görevleri ve kalıpları anlamaya çalışırken toplumsal cinsiyet nedir sorusu üzerine odaklanmak somut bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Judith Butler’a (2009, s. 75) göre, “...toplumsal cinsiyet, tam anlamıyla insanın “olduğu” ya da “sahip olduğu” şey değildir. Toplumsal cinsiyet, eril ve dişilin, toplumsal cinsiyetin varsaydığı hormonal, kromozomal, ruhsal ve performatif ara formlarla birlikte üretilmesi ve normalleştirilmesinin gerçekleştirildiği aygıttır.” Butler’ın bu tanımında rastladığımız “üretme” ve “normalleştirme” ifadeleri, cinsiyetlendirme sürecini anlayabilmemiz açısından oldukça önemlidir. Zira cinsiyet rolleri, bir dizi toplumsal, tarihsel ve kültürel sabitleştirmeyle birlikte üretilmekte ve sosyalizasyon sürecinde bireyin doğumundan itibaren aktarılmaktadır.

Laura Kramer, *The Sociology of Gender* (2010) adını taşıyan çalışmasında sosyalleşmenin, ait olduğu düşünülen ya da istenilen gruba dair kuralların öğrenilmesini ve öğrenmenin ardından da kendisini bu grupla birlikte ya da bu grubun içinde tanımlaması anlamına geldiğinden bahsetmektedir. Dolayısıyla Kramer’in (2010) de üzerinde durduğu, o grubu ya da kültürü öğrenme ve ardından o grup ya da kültürün içinde kendini tanımlama, doğallaştırılarak sunulan zorunlu bir ait olma çabasını da anlatmaktadır. Sosyalleşme kavramını oldukça geniş tanımlayan Jean Stockard (2006, s. 215) da mesleki, dini ve politik sosyalleşmeyi tartışabilmenin mümkün olduğunu ancak toplumsal cinsiyet sosyalleşmesinin, bu geniş ve kapsamlı sürecin en temel yönlerinden biri olarak görüldüğünü belirtmektedir. Stockard, çocukların henüz doğayı anlamadan iki cinsiyet grubunun farkına vardıklarından ve bu gruplardan hangisine ait olduklarını çözdüklerinden bahsetmektedir. “Cinsiyet sosyalizasyonunun merkeziliği” de Stockard’a (2006) göre, sosyal bilimciler tarafından bilinen tüm toplumların cinsiyetçi olduğu gerçeğini yansıtmaktadır.

Toplumsal cinsiyet rollerine uygun düşen söz ve davranış kalıplarını benimseme, bahsi geçen bu ait olma çabasıyla doğrudan bağlantılı bir sürece işaret etmektedir. Bu süreç, normatif dayatmalarla ilerlemekte ve birey, toplumsal düzenin kendisinden ne beklediğini anlayarak ve en önemlisi de içselleştirerek bu sürecin içinden geçmektedir. Neredeyse hiç tamamlanmayan ya da bir başarı notuna göre sonlanmayan sosyalizasyon sürecinde, bir dizi dışlayıcı pratikle karşılaşmakta ve karşıt söylemler, bu pratikler yoluyla sindirilip ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Sosyalizasyon süreci, beden ve kimliğin “terbiyesi” ile ilgilenilmesi ve aşırılıkların törpülenerek bireyin o toplumda yaşamaya hazır hale getirilmesini imlemektedir aslında. Buradaki “hazır hale getirme” durumu da toplumsal cinsiyet rollerinin normalleştirilmesine yönelik alternatif bir söylem geliştirilmemesi ile ilgili olmaktadır. Geleneksel özelliklere bağlılığın ve aidiyetlerin yüksek olduğu toplumlarda, cinsiyetlerin terbiyesinin ve normlara koşulsuz uygunluğunun sağlanması ulaşılacak istenen nihai amaç olmaktadır. Buradaki “terbiye” ifadesi önemlidir; çünkü içeriği itibarıyla oldukça geniş bir anlama sahiptir ve yaptığı dinsel-kültürel çağrışımlarla kuşatıcılığı da güçlüdür. “Kadınlık” ve “erkeklik” kültür, dil ve tarih içinde anlamlandırılan “iyi”-“kötü” ayrımıyla birlikte gelişim göstermektedir. Toplumsal beklentilere aykırı düşen her türlü tavır, davranış, söz ve eylem “kötü” olarak imlenmeye neden olmaktadır. “Kötü”yü işlemiş ya da “kötü”ye uymuş her birey, toplum tarafından kolaylıkla yargılanmaktadır ve bu bireyin, yaptırımlarla karşılaşma ihtimali neredeyse kaçınılmazdır. En temel yaptırımlardan biri de bireyin dışlanması ve ayıplanarak aşağılanması olmaktadır.

Toplumsal cinsiyet rolleri, en basit anlatımıyla kadın ve erkeğin yaşamsal pratiklerini düzenleyen kuralları ve görevleri tanımlamaktadır. Bu rol ve görevlere uygun davranış tarzının benimsenmesi ve bu davranış tarzının, yaşamın merkezine yerleştirilmesi beklenmektedir. Kùltürlerin sahip olduğu yapısal farklılıklardan ötürü evrensel tanımlar yapabilmek tam anlamıyla mümkün değilse de erkek egemenliğini ve üretim-yeniden üretim enstrümanlarının gücünü, farklı coğrafyalardaki farklı tezahürleriyle görebilmek mümkündür. Ancak toplumsal cinsiyet rollerinin temel kalıpları açısından güçlü bir ortaklık ve uzlaşa hakimdir. Heteroseksist cinsiyet düzeninin egemenliği ve dolayısıyla da rol talepleri, toplumsal farklılıklara rağmen benzer özellikler ve eğilimler göstermektedir.

2. Normları, Kuralları ve Ritüelleri ile “Erkeklik”

Erkeklik nedir sorusuna verilebilecek en yakın yanıtlardan biri erkekliğin, belirli kültürel ve organizasyonel yerlerde erkeklerle ilişkilendirilen dolayısıyla kadınsı olmayan mevcut davranışlar, diller ve uygulamalardan oluştuğu olmaktadır (Itulua-Abumere, 2013, s. 42). “Erkeklik” inşasındaki temel postula, “gerçek erkeklik” ile ilgili her türlü sosyal pratiğin meşrulaştırılmasına dayanmaktadır. Kültürel değerler sistemi, anlamlandırma ve normalleştirme süreçlerine doğrudan müdahale etmekte ve indirgenmiş cinsiyet rolleri tanımlamalarına rastlanmaktadır. John MacInnes, *The End of Masculinity* (1998) adlı çalışmasında biyolojik olarak erkek olmanın, erkekliği kazandırmadığı/vermediği ve kazandıramayacağı/veremeyeceği üzerinden argümanlarını geliştirmektedir. Sürekli bir gösterme ve kanıtlama hali, çocukluğun ilk evrelerinden itibaren başlamaktadır.² Cinsiyet rollerinin aktarımı ile gerçekleşen bu süreç, toplumsal, kültürel ve dinsel açıdan farklılıklar içerse de üzerinde hareket edilen zemin neredeyse aynıdır. Bu farklılıklar, geleneksel kimliğine, aidiyetlerine, inanışına ve ritüellerine bağlılık gösteren toplumlarda oldukça azdır. Beklentiler çok açık ve talepler çok nettir. Normlar ve kurallar bazında yapılabilecek esneklik düşüktür ve bu esneklik de pek istenmeyen bir durumdur. Korku, çekince, tehdit, endişe, öfke ve tüm bu duyguları takip eden belirsizliğin yaşanma ihtimali, esnekliğin neden istenmediğini anlatmaktadır. Erkek egemen cinsiyet düzeninde, muhtemel bir belirsizlik hali aynı zamanda bir kriz çağrışımı da yapmaktadır. Muhtemel bir belirsizliğin ve dolayısıyla muhtemel bir krizin temel nedeni de “gerçek erkeklik” ile ilgili yaşanan sorun(lar)dan ve ortaya çıkan boşluktan kaynaklanmaktadır. Erkekliğin tezahürleri ve kanıtları, toplumsal alanda görülme talebi ile şekillenmekte ve bu talep, özellikle geleneksel toplumlarda oldukça baskın karakterde karşımıza çıkmaktadır. Erkekler, çocukluk çağından itibaren “erkek” olduklarını sürekli kanıtlamak ve âdeta ilan etmek zorundadırlar. Bu kanıt ve ilan, egemen olan pratik ve düşünsel yapının yarattığı bilinçli yanılsamalar eşliğinde gerçekleşmektedir. Bir bakıma erkekler, ilk andan itibaren kendilerine yöneltilen yetersizlikle örölü “suçlamalar”a karşı hazır olmayı ve bu suçlamalardan kendilerini korumayı da öğrenmektedirler (Cohen, 1995, s. 109-110).

Toplumda kurulu ilişki şekilleri, cinsiyetler temelinde yapılanmakta ve cinsiyet rollerine dayanan idealleştirmeler ortaya çıkmaktadır. Patriyarkanın erilliği yücelten ve kadını aşağı çekerek kötücülleştirilen tüm pratikleri, olay ve olguların içeriğini daha sonrakiler için hazır hale getirmekte, anlamlandırmakta, dil örgüsünün içine yerleştirmekte ve ahlâki ilkelerle çevrelemektedir. Bu ağ içerisinde eril tahakküm, bireysel ve toplumsal yaşamın neredeyse bütün dokularındaki egemenliğini sürdürmektedir. Kapitalist araç ve mekanizmalardan da güç alarak devam eden bu egemenlik, kamusal ve özel alanın sınırlarını kadın aleyhine genişletmeye devam etmektedir.³ Bu

² Ayrıca bkz. Myriam Miedzian, *Boys will be boys: Breaking the link between masculinity and violence*, Doubleday, New York, 1991.

³ Aslında kapitalist üretim ilişkileri kadının geçmişe göre daha özgür olduğu deneyimler yaratır. Kadınlar bu dönemde eğitim olanaklarına kavuşmuş, meslek sahibi olabilmiş, karar alma süreçlerine katılabilmiş ve özgüven

nedenle de yalnızca aileye ve özel alana odaklanarak bu egemenliği anlamak yeterli değildir; “...işgücü piyasasında, kamusal alanlarda derin kökler salmış, sembolikleşmiş, doğallaşmış iktidar ilişkilerini anlamak için buralarda egemen olan eril iktidarı ve onu olanaklı kılan erkeklik tarzlarını da daha yakından anlamaya gereksinmemiz” vardır (Sancar, 2009, s. 16).

Eril iktidarı ve bu iktidarı üreten ilişki dinamiklerini anlamak; toplumsal-kültürel özelliklerle ve siyasal araçlarla birlikte düşünmeyi zorunlu hale getirmektedir. Patriyarka, yarattığı ve koruduğu normlarla kamusal alanı ve iş gücü piyasasını egemen erkeklik imgeleriyle şekillendirirken temel birtakım yapısal sınırlar tanımlamaktadır. Erkeklik inşası açısından erkeklik ideolojilerinin sözsüz bir sürecin sonunda kurulduğundan ve dolaşıma sokulduğundan bahseden Douglas Holt ve Craig Thompson (2011, s. 433-434), erkeklik ideolojilerinin alanının oldukça geniş ve dayatmalarla çevrili olduğu üzerinde durmaktadırlar. “Gerçek erkek”, bu sözsüz süreçte gerçekleşen aktarımın sonunda ortaya çıkmaktadır. Bu aktarım, sıradanlıktan uzak bir dizi mücadeleyle birlikte gerçekleşmektedir. Her defasında bir gösterim ve kanıt isteyerek devam etmektedir. Anladığını, uyguladığını ve en önemlisi de rol yapmadığını her olay ve durumda ortaya koyması beklenen bir erkeklik inşası ile karşılaşmaktadır. Erkeğin “gerçek” manada erkek olabilmesinin zorunlu kalıpları ve sembolik boyutları, kadın-erkek karşıtlığı üzerinden kurgulanmaktadır. Erkeklik inşası da tam da bu noktada başlamakta; kadının emeği ve bedeni üzerinde işlediği somutluk kazanan bir erkek kimliği yaratılmaktadır. Başka bir ifadeyle, geleneksel özellikler gösteren toplumlarda “erkek olmak” ile kadının beden ve emek kontrolü arasında doğrudan bir ilişki kurabilmek mümkündür. Bu kontrol biçimi de aslında hiç sınırı olmayan, nerede duracağı kestirilemeyen “sarıp sarmalayan bir iktidar ağı”⁴ olarak ortaya çıkmaktadır. Mevcut cinsiyet eşitsizliği, bu ağın içinde etkili bir politik strateji olmaktadır.

İktidar, denetim, güç, hâkimiyet vb. daha birçok kavramla birlikte düşünülüp açıklanabilen erkeklik ile ilgili Robert William Connell’in (1998; 2005) kuramsal çerçevesinde, oldukça farklı ve karmaşık analizlere rastlanmaktadır. “Hegemonik erkeklik” kavramsallaştırmasıyla erkeklik araştırmalarına farklı bir boyut katan Connell, tek bir erkeklik modelinden değil, “erkeklikler”den bahsedebileceğini ileri sürmekte; kültürel ve tarihsel farklılıklara vurgu yapmaktadır. “Hegemonik erkeklik” diye tanımlamaya çalıştığı yapısal olgunun, yalnızca kadın üzerinde egemenlik kurmadığı, toplum tarafından kabul görmeyen/istenmeyen erkek kategorilerinin olumsuzlanmasına da neden olduğu üzerinde durmaktadır (Connell, 1998, s. 245-248). Erkeğin egemenliğinin yalnızca kadınlar üzerinden değil, diğer bazı erkeklerin ötekileştirilmesi üzerinden de ilerlediğini öne sürmektedir. “Hegemonik erkeklik”, bu haliyle öncelenen ve kabul gören bir iktidar ilişkisi pratiği olmaktadır.

Toplumda varlığını sürdüren inanç sistemleri de erkeklik kalıpları üzerinde doğrudan etkide bulunmaktadır. Erkeği hiyerarşinin en üst sıralarına yerleştiren bir perspektif geliştirdikleri için erkek egemen dilin imgeleri ile sınırlar çizip iktidar ilişkilerinin kurumsallaştırıldığı görülmektedir. Örneğin İslami toplumlarda erkeklik, belirgin dışsal baskılarla şekillenmekte; namus/şeref/güç deneyimlerine dair toplumsal kaygılar çok daha güçlü bir şekilde açığa çıkmaktadır. Kadın bedeni, cinselliği ve örtünmesi, İslam inanç sistemi açısından tartışmasız bir önceliğe sahiptir ve bu sistematik içerisinde geleneksel değerlerle eylem standartları kurularak uyumlu bir ortaklık geliştirilmektedir. Erkeğin erkekliğinin kamusal ve özel alanda gösterilmesi beklentisi sabit birtakım kural ve ritüellerle gerçekleşmekte; kadın cinselliğinin denetimi, âdeta “erkeklik gösterisi”ne dönüşmektedir.

kazanmışlardır. Ancak biz yine biliyoruz ki kapitalizm yapısal olarak patriyarka ile var olan ve kendini yeniden üreten bir sistemdir ve kadını sömürebilmenin yeni olanaklarını yaratmıştır.

⁴ Bu konuda farklı bir tartışma için bkz. Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, Çev. Osman Akinhay ve Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2021.

2.1. “Erkeklik Gösterisi”: Adam gibi adamlar...

“Erkeklik gösterisi”ni anlayabilmek, erkekliğin ne olduğu ya da evrensel bir erkeklik tanımı yapılıp yapılamayacağı soruları üzerine odaklanmayı gerektirmektedir. Bu soruların yanıtı da genellikle erkekliğe atfedilen ve erkeklikle doğrudan ilişkilendirilen özellikler düşünülerek aranmaktadır. Güçlü olmak, mertlik, cesaret, kahramanlık, dayanıklılık, duygularla hareket etmemek gibi davranış özelliklerinin erkek olmakla bağı toplumsal ve kültürel açıdan oldukça anlamlıdır. “Erkek olmak” gerek fiziksel gerekse de ruhsal açıdan güçlü olmayı anlatmaktadır. Toplumun bir erkekten beklediği ya da talep ettiği bu “güçlülük”, her alanda gösterilebilir nitelikler taşımaktadır ve bu yönüyle de bir hazırbulunuşluğu ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle, sahip olunan tüm rollerin “güçlülük” beklentisi eşliğinde yerine getirilmesi talep edilmektedir. Korkaklık ya da halk arasındaki deyişle “ana kuzusu olmak”, bu beklentilere doğrudan karşıtlık içermektedir. Kültürlerarası bir çalışma yapan David D. Gilmore (1991), bir evrenselliğin olamayacağını vurgulasa da temel birtakım özellikler ve normlar üzerinden ölçütler kurmakta ve bu ölçütler üzerinden bir genel çerçeve çizmeye çalışmaktadır. *Manhood in the Making Cultural Concepts of Masculinity* adını taşıyan araştırmasında da bu ölçütlerden bahsetmekte ve Gilmore da bahsi geçen bu beklentilere yer vermektedir. Michael Scott Kimmel (2004, s. 184) de erkekliklerin eşit olmadığını belirtmekte ve bu eşit olmayışa dair farklılık ölçeğinde öne çıkan bir tanımın olduğu üzerinde durmaktadır.

Korkusuzluk, cesur olmak ve duyguların dışavurumunda zafiyet ortaya çıkmaması, patriyarkanın erkeklerden en tipik beklentileri arasında yer almaktadır. Güç gösterimi, bu beklentilerin temelini oluşturmaktadır. Özellikle cinsellik, gücün ve egemenliğin en belirgin özelliklerini yansıtmaktadır. “İktidarsızlık” olarak kodlanan cinsel yetersizlik ya da bozukluk, bir erkeğin karşı karşıya kalması halinde travmatik sonuçlar yaratabilen bir sorun olarak imlenmektedir. “İktidarsızlık”, erkeğin kadın bedeni üzerinde egemenliğini ilan edememesini anlatmakta ve erkeklik inşasının maddi ve yapısal özellikleri, bu noktada kriz çağrışımında bulunmaktadır. Ancak buradaki asıl sorun, kadın bedenine dair kurulması istenen tam hâkimiyetin sağlanamaması olmaktadır.

“İktidarsızlık” nedeniyle normatif erkek özelliklerinin dışlayıcı tutumuyla doğrudan yüzleşmek âdeta kaçınılmaz bir sonuçtur. Dolayısıyla da yaşanan bu “cinsel başarısızlık” gizlenmekte ve çoğunlukla da “ayıplar kategorisi”ne dahil edilmektedir. “Ayıplar kategorisi”ne dahil edildikten sonra ise konuşulmaması gereken alana kolaylıkla çekilmektedir. Öte yandan erkeğin cinsel gücünün toplumsal beklentileri karşıladığı deneyimler ise gizlenmemekte; aksine müstehzi erkek gülümsemeleri ile karşılanmaktadır. Müstehzi gülümsemeler, erkeklik kalıplarının anlam dünyasında denetim ve egemenlik ilişkisinin sorunsuz kurulduğunu sembolize etmektedir. Örneğin “milli olmak” ifadesi aslında Türkiye’de tam da bu durumu özetlemekte; erkeğin ilk cinsel birlikteliğinin ardından artık “gerçek” bir erkek olma yolunda önemli olan bu sınavı başardığı anlatılmaya çalışılmaktadır. Ancak bu ilk cinsel ilişkinin, evlilik kurumu içerisinde değil, evlenmeden önce ve hatta ilk gençlik döneminde gerçekleşmesi beklenmektedir. Temel dinsel kaidelere ters düşse de evlilik bağı olmadan gerçekleşen bu ilk cinsel ilişki, güçlü bir kültürel çelişkidir. İlk cinsellik, erkekliğin en önemli adımı olduğu gibi toplumsal açıdan da övgü kaynağıdır ve bu nedenle ilan edilmesi gerekmektedir. Benzer şekilde sünnet de erkeklik kalıplarının övgü kaynağı olarak gösterdiği ve şenliklerle kutladığı bir ritüeldir. “Erkek olmak” şeklinde anılan sünnet ritüeli de doğrudan cinsellikle ilişkilendirilmektedir. Sünnetle ilgili dinî mesaj kaygısından ziyade kadın bedeni üzerinde kurulacak egemenliğin düğün törenleriyle kutlanması ve toplumun bundan haberdar edilmesi süreci ile karşılaşılmaktadır.

Dinsel ve geleneksel ritüellerin yanında o topluma ait özdeyişler ve atasözleri de doğrudan erkeklik kurgusunun içerisinde yer almaktadır. Örneğin “erkekliğine laf etmek”, toplumsal ve kültürel olarak erkeğin âdeta köşeye sıkıştırıldığını anlatan bir ifadedir. İçerisinde yetersizlik ve beceriksizlik barındırmaktadır. Bu nedenle de oldukça tehditkâr bir içeriğe sahiptir. Bu ifadeyi tehlikeli hale getiren en önemli yanı ise bir kadın tarafından bir erkeğe söylenmiş olmasıdır. Zira erkeğin gücü ve iktidarı üzerinde doğrudan bozucu etki yaratmaktadır. Erkekliğine laf edilen erkeğin yapması gereken şey ise geleneksel toplumun üyeleri arasındaki sözsüz mutabakat açısından açık gibi görünse de bunun bazen farklı bazen de dolaylı sonuçları olabilmektedir. En yaygın yöntemlerden biri de şiddet olmaktadır. Şiddet, bu gerekçeyle gerçekleşmişse meşruiyeti kolaylıkla sağlanabilmektedir. Öyle ki hukuk sistemi dahi bu ifadenin sonunda bir suç oluşmuşsa bu suçun cezai indirimini “ağır tahrik” ilkesi üzerinden yapmaktadır. “Erkeklik gösterisi”nin sürdürülebilirliğini sağlayan unsurlardan biri, bu yönüyle dil olmaktadır.

Dil, patriyarkal doğallaştırma ve meşruiyet araçlarını yeniden üretebilme gücüne sahiptir. Kadını anlatan “eksik akıl”, “saçı uzun aklı kısa” gibi ibareler, kadını aşağılamanın yanında erkeğin egemenliğini ve toplumsal açıdan otoritesini güçlendirmektedir. Aklî yönden zayıflığın ya da eksikliğin vurgulanması, kadının yönlendirilmeye, kontrol edilmeye ve bir başkasının vesayeti altına girmeye ihtiyacı olduğu anlamına gelmektedir. İbrahim Tatlıses tarafından seslendirilen “Erkekler” şarkısının sözleri, erkekliğin kadın üzerinden nasıl kurulduğunun en açık göstereni olmaktadır. Şarkı “kadın beni dinle” diye başlamakta ve “kendine gel” seslenişi içerisinde “ben erkeğim hemen önümde eğil diz çök” şeklinde bir emir cümlesi ile devam etmektedir. Buradaki “kendine gel, ben erkeğim ve önümde eğil diz çök” ifadeleri, kadının cinsiyet rollerine bağlı erkekliğin yeniden üretimini ifade etmektedir. Şarkının devamında kadının, erkeğin sözünü dinlememe ya da onun talimatlarına uymama durumunun söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Erkeklerle birleşin “erkeklik elden gidiyor” uyarısı da kadınların itaat etmemesi durumunun vahametine dair olmaktadır. Aslında şarkı bütün olarak değerlendirildiğinde, kadınların kontrolünde sorunların var olduğu ve bu sorunların hemen ortadan kaldırılması gerektiği ifade edilse de buradaki asıl önemli nokta erkeklerle birleşin çağrısı olmaktadır. Erkeklerin birleşmesi ise geleneksel erkeklik kalıplarının dışına çıkılmaması anlamına gelmektedir:⁵

Yahu kadın beni dinle kendine gel hey
Ben erkeğim hemen önümde eğil diz çök
Bak kızıyorum evinde otur çocuk doğur hey
İşin gücün yok mu senin bir sıcak çay dök

Allah Allah dinlemiyor kendini şaşmış
Tövbe estağfurullah aşmış bu aşmış
Allah Allah dinlemiyor kendini şaşmış
Tövbe estağfurullah aşmış bu aşmış

Birleşin arkadaşlar erkeklik gidiyor elden
Birlikten kuvvet doğar henüz vakit erken
Zil çalıyor etekleri çıldırmış saçı uzunlar
Toplanalım tedbir alalım henüz vakit varken
Birleşelim arkadaşlar henüz vakit erken
Birlikten kuvvet doğar henüz vakit erken
Zil çalıyor etekleri çıldırmış saçı uzunlar
Toplanalım tedbir alalım henüz vakit varken

⁵ Kaynak: Musixmatch. Besteciler: Goran Bregovic / Sezen Aksu / Andrew Marvell, Erkekler şarkı sözleri © Polygram Ed.

Yoksa bulacağız papazı biz çıkaramayız bu yazı
Almışlar ellerine bi sazi coşmuş bunlar coşmuş
Yoksa bulacağız papazı biz çıkaramayız bu yazı
Almışlar ellerine bi sazi coşmuş bunlar coşmuş

Yahu kadın beni dinle kendine gel hey
Ben erkeğim hemen önümde eğil diz çök
Bak kızıyorum evinde otur çocuk doğur hey
İşin gücün yok mu senin bir sıcak çay dök

Allah Allah dinlemiyor kendini şaşmış
Tövbe estağfurullah aşmış bu aşmış
Allah Allah dinlemiyor kendini şaşmış
Tövbe estağfurullah aşmış bu aşmış

Birleşin arkadaşlar erkeklik gidiyor elden
Birlikten kuvvet doğar henüz vakit erken
Zil çalışıyor etekleri çıldırmış saçı uzunlar
Toplanalım tedbir alalım henüz vakit varken
Birleşelim arkadaşlar henüz vakit erken
Birlikten kuvvet doğar henüz vakit erken
Zil çalışıyor etekleri çıldırmış saçı uzunlar
Toplanalım tedbir alalım henüz vakit varken

Yoksa bulacağız papazı biz çıkaramayız bu yazı
Almışlar ellerine bi sazi coşmuş bunlar coşmuş
Yoksa bulacağız papazı biz çıkaramayız bu yazı
Almışlar ellerine bi sazi coşmuş bunlar coşmuş
Yoksa bulacağız papazı biz çıkaramayız bu yazı
Almışlar ellerine bi sazi coşmuş bunlar coşmuş

Erkeklik ve erkek olana dair kodlamaların, ayrımların ve sembolik adlandırmaların, toplumun simgeleri ile şekillendiği ve normlarını oluşturduğu iddiası, bir kurmayı ve o kurmanın bütün içerisindeki anlaşılabilirliğini ortaya koyması açısından durağanlığı değil, bir süreci de tanımlamaktadır. Eylemlerin cinsiyetler temelinde nasıl kurulacağı yönünde belirlemeler yapan toplumsal, kültürel ve dinsel ortaklıklar, erkeklikler arasındaki ilişkileri de düzenlemektedir. Uyarı, tedbir, birlikte ve aynı doğrultuda hareket etme şeklinde bir dizi gruplamalara dayalı erkeklik pratiği ile karşılaşılmaktadır. Bu pratik içerisinde ikincilleştirme ve marjinalleştirmenin en yalın halleri kadın üzerinden yapılmakta; doğum, saç ve etek vurgulu “geleneksel aşağılama yöntemi”ne başvurulmaktadır. Çocuk doğurması, saçının uzun olması ve etek giymesi, kadını erkekten ayıran temel özellikler olduğu için hem erkeklik kurgusunda hem de kadının aşağılanmasında oldukça etkili bir söylemsel çerçeve oluşturmaktadır.

2.2. Nesneleşen Kadınlar: Dişi Kuşlar

Kadın ve erkek arasında tanımlanan ilişki dinamikleri hiyerarşik ve tabii ki erkeğin davranış, eylem ve düşünüş şekillerini önceleyen bir tarzda gelişmiştir ve mevcut durumda da bu tarzın anlamlı devamlılığı ile karşılaşılmaktadır. Başka bir deyişle, patriyarkanın yıllara yayılan hâkimiyeti, farklı dönemsel koşullar ve siyasal örgütlenme biçimleri ile karşılaşmış, kendisini bu değişikliklere oldukça başarılı bir şekilde uyarlayarak günümüze ulaşmıştır. Erkek hâkimiyetinde stratejiler üreten toplumsal ve siyasal dinamikler de kadını, kamusal alanın dışına göndererek talî ve önemsiz olarak gösterilen işlerin sorumlusu haline getirmiştir. Ev içi alanda yaşamak zorunda

bırakılan kadın da kendisini ev ve ev işleri temelinde tanımlamaya, annelik, ev hanımlığı ve eş olma görevlerini öncelemeye başlamıştır. Siyasetin ve kamusal alanın dışında bir yerde, salt söz konusu bu sorumluluk ve görev alanı ile şekillenen yaşamında da doğrudan bedenine, kimliğine ve cinselliğine yönelik katı bir denetime maruz kalmaktadır.

Toplumlar, tarihsel süreç içerisinde “dişil” ve “eril” kategorileri arasında süregelen ayırım ve çatışmayı korumayı amaçlamışlardır. Siyasal düşünceler tarihi yazınından feminist literatüre kadar birçok alanda yapılan bu ikili ayırım, duyguların kontrol ettiği ileri sürülen ve önemsizleştirilen alan ve işlere kadınları yönlendirirken; akılla ilişkilendirilen ve yönetme eyleminin gerçekleştirildiği görev ve sorumlulukları erkeğe vermiştir. Eşitsizliğin özü, feminist kuramcılarının özellikle belirttiği bu ayırımla güçlenmiş ve kadınlar, bu ilişki zemininde dışlananlar arasında yer almışlardır. Feminist çalışmaların etkisiyle kadının “dışlanan kategori” olması durumu sorun sallaştırılmış ve feminizm, her dönemde kadın yaşamı üzerinde tanımlanan sınırlılıkları sorgulamıştır. Özellikle toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili araştırma ve çalışmaların artmasıyla birlikte bu sorgulama sürecini çok daha etkili yürütmüştür. Simone de Beauvoir’ın (2019) “kadın doğulmaz, kadın olunur” ifadesi, bu yönüyle cinsiyetlerin, toplumsal olarak nasıl güçlü bir “yapım”a tabi tutulduklarını anlatmak için yeterli olmuştur.

Nesneleştirme sürecinin en temel hallerini, ev-annelik ve eşlik stratejilerinde görebilmek mümkündür. Kadının itaatkârlığının erkeğin ise egemenliğinin izlenebileceği öncelikli yer evdir; koşullar da eş ve anne rolleriyle oluşmaktadır. Rutinin kuşatıcılığının hâkim olduğu evde, kadının kendi yaşamından ve benliğinden ziyade toplumsal, kültürel ve dinsel belirlenmişlikler hâkimdir. Hizmet ve bakım işlerinin kadının sorumluluğunda devam ediyor olmasının yanı sıra tüm bu işlerin ve “kadınlık görevleri”nin eksiksiz bir şekilde yerine getirilmesi gerekmektedir. “Kadınlık görevleri” de erkeğin konfor alanına yönelik ve erkeğin “gerçek” anlamda erkek olabilmesinin asıl unsurlarını oluşturmaktadır. Bu görevler, oldukça yoğun ve geniş kapsamlıdır, zira eve ve aileye dair neredeyse hemen her şey “kadınlık görevleri” içerisine dahil edilebilmektedir. Kadınlar, evin içinde devam eden bu görev döngüsünde aslında yalnızca erkeğin, erkeklik zafiyeti yaşamaması için performans göstermektedirler. “Becerikli”, “hamarat”, “temiz”, “titiz”, “iyi anne” ve “fedakâr eş” olarak tanımlanmayı âdeta kutsal bir algılama içerisinde kabul eden kadınlar, zaman içerisinde “dişi kuş” yanılmasına kapılmaktadırlar. Bu yanılamayla birlikte kadınlar, artık eylemleri düşünmeden gerçekleştirmeye ve çoğunlukla da kendi benliğinden uzaklaşarak bir “dişi” olarak erkeğini mutlu etme amacına odaklanmaya başlarlar. O, artık “dişi”dir; erkeği ve “yuva”sı için vardır. Erkeğin iktidarını, gücünü ve egemenliğini inşa ederek erkeklik kalıplarını öncelikle “yuva”nın içinde üretmektedir. “Dişi” ve “yuva” ilişkisini, var etme ve üretme stratejileri üzerinden kuramayan kadınların yine bu “yuva”da en sık karşılaştıkları şey de şiddet olmaktadır. Nesneleştirme sürecinin nihai aşamasını oluşturan şiddet yoluyla kadın, fiziksel ve ruhsal bir “yok oluş”la karşı karşıya kalmaktadır.⁶

3. İktidarı Koruma ve Sağlama Stratejisi Olarak Şiddet

Şiddet, kime ve hangi nedenle uygulandığı sorusunun sorulmasının dahi temel bir hak ihlali olarak değerlendirilmesini gerektiren büyük bir sorundur. Kadına yönelik şiddet ise doğrudan kadının kadın olduğu için karşı karşıya kaldığı bir şiddet türünü ifade etmektedir. Kadın olduğu için dövülmekte, parasına el konmakta ya da parasız bırakılmakta, takip, taciz ve tecavüz edilmektedir. Tüm bu eylemlerin “nesne”si olmasının nedeni ise cinsiyeti olmaktadır. Patriyarkanın koruyarak geliştirdiği ve günümüze kadar ulaştırmayı başardığı bu şiddet algısı nedeniyle kadınlar, erkeklerin başta fiziksel olmak üzere şiddetin cinsel, ekonomik ve psikolojik şeklinde sıralanabilecek birçok

⁶ Ev işlerinde, yemek yapımında ve çocuk bakımında becerikli olamayan kadınlar, geleneksel toplumlarda öncelikle “kadınlık” ile ilgili tüm olumsuz tanımlamaları hak eder bir konuma çekilmektedirler. “Evinin kadını” olmadığı gibi erkeğin çocuklarına annelik de yapamamıştır. Çocuklar, babanın çocuklarıdır; çünkü bu tür toplumlar anne, çocukların öncelikle bakımından yani ihtiyaçlarının giderilmesinden sorumludur.

farklı türüne maruz kalmaktadırlar. Kadınlar, erkekler tarafından sistematik olarak uygulanan şiddetle ve şiddet unsurlarıyla birlikte yaşamakta ve yine erkekler tarafından öldürülmektedirler. Örneğin Türkiye’de 2022’de 334 kadın, erkekler tarafından öldürüldü ve 245 şüpheli kadın ölümü gerçekleşti. Yine 2023’te 315 kadın cinayetini işlendi ve 248 şüpheli kadın ölümü ile karşılaşıldı.⁶

Kadına uygulanan fiziksel şiddet, erkeğin gücünün tüm yönleriyle teşhir edilebildiği en temel olgulardan biridir. Erkeklik ve şiddet arasında kurulan ilişki de aslında bu kanıtlama ekseninde karşımıza çıkmaktadır.⁷ Şiddet nedeniyle kadın bedeninde ortaya çıkan izler ve kadının acı çekmesi, güçlü bir toplumsal mesajdır ve içerisinde karmaşık anlamlar barındırmaktadır. Kadının boyun eğmesi, itaat etmesi, susması vb. şeklinde sıralanabilecek birçok beklenti şiddete uğrama korkusu ile karşılanmakta ve aksi durumların da âdeta “ibret-i âlem” haline dönüştürülerek sönümlenmesi sağlanmaktadır. Deniz Kandiyoti (1997, s. 75) erkeklik ispatı, kaygısı, şerefi ve şiddet arasında kurmaya çalıştığı ilişkiyi aşağıdaki gibi özetlemektedir:

“...kadınlık ve erkekliğin kültürel tanımlarının, psikolojik ayrılmayı kalıcı bir biçimde pekiştirme ihtiyacını artırmada önemli bir rol oynadığını söyleyebilirim. Erkek üstünlüğüne dair iddialar ne kadar güçlüyse erkekler bunlara uymakta o kadar zorlanırlar. Erkeklik veri değil kazanılan, kaybedilme tehlikesi her an varolduğu için nihai olarak asla elde edilemeyen bir statüdür. Böylece bir erkeğin erkekliğini ispatlaması, erkekliğini kaybetmeyle ilgili sürekli bir kaygıyı beraberinde getirir. Bu kaygının varlığı Türkiye gibi bir yandan kadın cinselliğinin sıkıca denetlenip öte yandan da erkeklerin erkeklik becerilerini sürekli teşhir etmelerini gerektiren kültürlerde fazla şaşırtıcı değildir. Meselenin bu yönü kadın cinselliğinin tehlikeli addedilmesini kısmen izah edebilir. Bu tavır ise özellikle kadının davranışı erkeklige ya da erkeğin “şerefine” yönelik bir saygısızlık olarak yorumlanırsa, şiddet aracılığıyla kadına boyun eğdirme olasılığına neden olur.”

Erkeklerin, eşleri tarafından başlatılan boşanma süreçlerinde fiziksel şiddet eğilimlerinin ve hatta eşlerini bu nedenle öldürmelerinin en temel nedeni, sahibi olduklarını düşündükleri kadının artık bu sahiplikten çıkma isteğini kabul edememeleri ile ilgili olmaktadır. Boşanan kadının kendisi dışında bir erkekle birliktelik yaşaması durumu, erkeğin erkeklik temsiliyeti açısından oldukça büyük bir sorun olarak algılanmaktadır. Nitekim de “ya benimsin ya toprağın” şeklinde âdeta sloganlaşan deyiş, kadının yaşamsal varlığı üzerinden kurulan açık bir tehdit ve erkeklik koruma yöntemi olmaktadır. Kadına yönelik şiddet genellikle değinildiği üzere, eril otorite kaybını birçok açıdan engellemekte ve egemenliğin yeniden inşasını sağlamaktadır. Krizin ortadan kaldırılması, susturma, korkutma, yaralayarak hareketini kısıtlama, aykırı davranışın tekrarını önleme şeklinde somutluk kazanmaktadır.

Michael Kaufman (1999), erkek şiddetini “erkek kaynaklı şiddet triyadı” olarak tanımlamakta ve kadına uygulanan şiddeti, erkeğin diğer erkeklerle uyguladığı şiddetten bağımsız görmemektedir. Kaufman’a göre şiddet, “hem bir sonuç hem de sonuca götüren bir araç” olmaktadır. Erkekler ve erkek çocukları şiddeti öğrenmekte, bir yol olarak kullanmakta ve içselleştirmektedirler. Şiddet, bu haliyle öğrenilmiş bir sorun çözme ya da sorunu ortadan kaldırma yöntemi olarak işlediği gibi eşitsiz ilişkilerin dinamiğine yerleşmiş ayrıcalığını koruma yaklaşımının sonucu olarak da ortaya

⁶Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu 2022 Yıllık Veri Raporu, Erişim adresi: <https://kadincinayetleriniurduracagiz.net/veriler/3040/kadin-cinayetlerini-durduracagiz-platformu-2022-yillik-veri-raporu>, Erişim tarihi: 15.02.2024; Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu 2023 Yıllık Veri Raporu, Erişim adresi: <https://kadincinayetleriniurduracagiz.net/veriler/3088/2023-yillik-veri-raporu>, Erişim tarihi: 15.02.2024.

⁷ Bu konuda bkz. H. Bahadır Türk, “Şiddete Meyyalım Vallahi Dertten: Hegemonik Erkeklik ve Şiddet”, *Şiddetin Cinsiyetli Yüzleri*, Der. Betül Yazar, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, ss. 85-111.

çıkabilmektedir (Kaufman, 1999). Kadına yönelik şiddet, erkeğin bu ayrıcalığını korumasını, kadınla eşit olmadığını somutlaştırmasını ve kadının doğrudan uyarılmasını amaçlamaktadır.⁸

4. Sonuç

Feminizm, kadınların ezilmişliğini, ikincilleştirilmesini ve marjinalleştirilerek kamusal alanın dışına gönderilmesini sorunsallaştırmaktadır. Kadının neden düzenli ve sistematik bir kontrol ve denetim ağı içerisinde yaşamak zorunda olduğu sorusunu sormakta ve kadın özgürlüğünü reddiye üzerine kurulu patriyarkal ilişkileri ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Tarihsel süreç içerisinde her türlü farklılık ve özgüllüklerden yola çıkarak kadının geri kalmışlığı üzerine odaklanan feminist araştırmalar, erkek egemenliğinin nasıl inşa edildiği sorusundan hareket etmektedir. Dolayısıyla da bu egemenliğin aşılabilmesine yönelik stratejiler geliştirildiği görülmektedir.

Erkeklik ve erkeklik inşa süreci de son dönemde feminist araştırmaların konusunu oluşturmakta ve literatürde erkekliğe dair normatif özelliklerin üretimiyle ilgili farklı yaklaşım tarzları ortaya çıkmaktadır. Özellikle dinsel ve geleneksel kimliğin ön planda olduğu toplumlarda erkeklik kalıplarının yeniden üretim sürecinde, baskın karakterde ilerleyen kadının varlığının mutlak denetimi ile karşılaşmaktadır. Kadının yaşamı, bedeni, cinselliği, söz ve tavırları, hal ve hareketleri vb. şeklinde sıralanabilecek hemen her şey erkeğin kontrolüne verilmektedir. Kadının tehdit kaynağı olarak anılmasının yanında, bu kontrol erkeklik inşasında da başat rolü üstlenmektedir. Erkeklik zafiyeti ve üstünlüğü, kadın üzerinde kurulan egemenlikle ilişkilendirilmekte ve zafiyet durumları, “gerçek erkek” olamama anlamına geldiği için toplumsal açıdan ayıplama ve dışlama aşamasına geçilmesine neden olmaktadır.

“Gerçek erkek” ya da “adam gibi adam” olmanın yolu, kadın üzerinde kurulan baskı ve denetim ile doğrudan ilişkili olmaktadır. Kılıbıklık, korkaklık, fiziksel güçsüzlük ve cinsel yetersizlik toplumsal açıdan oldukça tehditkârdır ve bir erkeğin karşı karşıya kalabileceği en tipik “kötü”lerdir. Bu “kötü”lerin tümü de kadın üzerinden tanımlanmakta ve kadının konumu ile anlamlandırılmaktadır. “Dişi kuş” olmayı başaran kadınlar, erkeklik kalıplarının sınırlarını zorlamayan; aksine aksayan yönlerini ortadan kaldıran bir profil oluşturmaktadırlar.

Namus, güç, iktidar, şeref, onur, gurur vb. gibi olgular, heteroseksist cinsiyet düzeninde erkeği tanımlayan ya da erkeğin denetiminde olması gereken alanlarla ilgilidir. Erkeklik ile ilgili toplumsal, kültürel ve dinsel talepler bu olgular üzerinden dile getirilmekte ve yine bu olgularla birlikte inşa edilmektedir. Kadınların ikincil konumu, erkek egemen ideolojinin erkeklik stratejileri ile oluşturulmakta ve yine bu stratejilerin yarattığı kurgulama ya da kodlamalarla yeniden üretilmektedir. Üretim ve yeniden üretim süreçleri, erkeklik nosyonlarını öne çıkartmakta, yenilemekte ve güçlendirmektedir. İlişki biçimlerine ve en basit haliyle her tür pratik ve söylemin içerisine pragmatik bir ortaklıkla dahil olmaktadır. Erkeklikle ilgili evrensellikten bahsedebilmek söz konusu değilse de kadın üzerinden tanımlanan erkeklik nosyonlarının genel anlamda belirleyiciliği söz konusudur.⁹

Literatürde “erkeklik krizi” olarak tanımlanan değişim, erkeklik kalıplarının tüm ilişkisellikleriyle birlikte yeniden üretimi sırasında karşılaşılan sorunları anlatmak için kullanılmaktadır. Kadının çalışması, beden-emek denetiminin geleneksel yöntemlerle gerçekleştirilememeye başlanması, “erkek alanı” olarak tarif edilen alanlara kadınların da bilfiil katılabilmesi tanımlanmaya çalışılan

⁸ Lynne Segal (1992) ise erkeklik ve kadına yönelik şiddet ilişkisini farklı bağlamda ele alarak değerlendirmektedir ve şiddete başvuran erkeğin geçmişinde eksiklik vurgulu birtakım sorunlar yaşadığını, erkekliğinin sorgulandığını, eleştirildiğini vb. nedenlerden ötürü de dışlandığını ileri sürmektedir. Bu nedenle de her erkeğin şiddet uygulaması beklenemez ya da böyle bir tahmin/öngörü geliştirmek anlamlı sonuçlara ulaşmayı engeller. Bkz. Lynne Segal, *Ağır Çekim Değişen Erkeklikler Değişen Erkekler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1992.

⁹ Bu konuda bkz. Tayfun Atay, “Erkeklik” en çok erkeği ezer!, *Toplum ve Bilim* 101, 2004, ss. 11-30; Pınar Selek, *Sürüne Sürüne Erkek Olmak*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

krizin temel nedenleri arasında sayılmaktadır. Gelecekte neler yaşanabileceğinin öngörülemediği olması, bu krizin çok daha endişe veren boyutta algılanmasının da nedenlerinden biri olmaktadır.

Erkek tahakkümünün kadın bedeni, emeği ve cinselliği üzerinden işleyen tüm boyutlarını açığa çıkarmak ve erkeklik inşa sürecinin kırılım noktalarına dair düşünmek temel bir adım olarak karşımıza çıkmaktadır. Mehmet Bozok’un (2015) da belirttiği gibi bu inşa sürecinde öne çıkan ataerkil ve cinsiyetçi vurgularla şekillenen yapısal unsurların sorunsallaştırılması ve bu unsurlarla mücadele edilmesi oldukça önemlidir ve zorunludur. Erken yaşlardan itibaren erkek olmakla ilgili oluşturulmaya başlanan egemenlik alanının sorgulanması ve özellikle erkeklik-şiddet ilişkisini meşrulaştıran ve doğallaştıran söylemlerin dışarıda bırakılması gerekmektedir. Bu sarmalın içerisinde erkeği de ezen, baskılayan ve erkeğin yaşamsal pratikleri üzerinde doğrudan belirleyici olan sistemsel dinamiklerin, cinsiyetler temelinde gerçekleştirdiği nesneleştirmeye yönelik direnç geliştirmek amaçlanmalıdır. Bireysel karşı duruşlarla zayıf bir hareket alanı oluşturmanın gerçekliğinden hareketle genele ulaşmayı hedefleyen eleştirel alternatif söylemsel çerçeve oluşturulmalıdır.

Kaynakça

- Atay, T. (2004). “Erkeklik” en çok erkeği ezer!. *Toplum ve Bilim* 101, 11-30.
- Beauvoir, S. De (2009). *İkinci cinsiyet*. G. Acar Savran (Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Bozok, M. (2015). Ataerkil ve cinsiyetçi erkeklikler, erkeklik ve erkekliklerin eleştirisi, profeminizm, ben ve kendim. *Erkekler*. A. Akaltun (Der.). Ankara: NotaBene Yayınları.
- Butler, J. (2009). Toplumsal cinsiyet düzenlemeleri. *Cogito Feminizm* 58, 73-91.
- Cohen, D. (1995). *Erkek olmak*. Y. Alagon (Çev.). İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar: toplum, kişi ve cinsel politika*. C. Soydemir (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities*. Second edition. Berkeley and Los Angeles, California: University of California Press.
- Erkekler*, G. Bregovic, S. Aksu ve A. Marvell (Beste), *Erkekler şarkı sözleri* © Polygram, Ed., Kaynak: Musixmatch
- Foucault, M. (2021). *Özne ve İktidar*. O. Akinhay ve I. Ergüden (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gilmore, D. D. (1991). *Manhood in the Making Cultural Concepts of Masculinity*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Holt, D. B. ve Thompson, C. J. (2011). Eylem adamı kahramanlar: Günlük tüketimde kahraman erkek(lik) arayışı. İ. Erdoğan (Ed.), *Medyada hegemonik erkek(lik) ve temsil*. içinde (ss. 429-467). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Itulua-Abumere, F. (2013). Understanding men and masculinity in modern society. *Open Journal of Social Science Research*, 1(2), 42-45, doi:: 10.12966/ojssr.05.05.2013
- Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu 2022 Yıllık Veri Raporu*, <https://kadincinayetlerini-durduracagiz.net/veriler/3040/kadin-cinayetlerini-durduracagiz-platformu-2022-yillik-veri-raporu>, Erişim tarihi: 15.02.2024.

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu 2023 Yıllık Veri Raporu, Erişim adresi: <https://kadincinayetlerininidurduracagiz.net/veriler/3088/2023-yillik-veri-raporu>, Erişim tarihi: 15.02.2024.

Kandiyoti, D. (1997). *Cariyeler bacılar yurttaşlar kimlikler ve toplumsal dönüşümler*. A. Bora ve F. Sayılan, Ş. Tekeli, H. Tapınç, F. Özbay (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Kaufman, M. (1999). Erkek kaynaklı şiddetin 7 nedeni. Erişim adresi: <https://www.michaelkaufman.com/wp-content/uploads/2008/12/kaufman-erkek-kaynakli-siddetin-7-nedeni-turkish.pdf>

Kramer, L. (2010). *The Sociology of gender a brief introduction*. New York: Oxford University Press.

MacInnes, J. (1998). *The End of masculinity*. Open University Press.

Miedzian, M. (1991). *Boys will be boys: Breaking the link between masculinity and violence*. New York: Doubleday.

Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkânsız iktidar ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları.

Segal, L. (1992). *Ağır çekim değişen erkeklikler değişen erkekler*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Selek, P. (2010). *Sürüne sürüne erkek olmak*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Stockard, J. (2006). Gender socialization. *Handbook of the sociology of gender*, J. Saltzman Chafetz (Edt.). Springer Science+Business Media, LLC, Printed in the United States of America.

Türk, H., B. (2015). “Şiddete meyyalim vallahi dertten”: Hegemonik erkeklik ve şiddet. B. Yarar (Der.). *Şiddetin cinsiyetli yüzleri içinde* (ss. 85-111). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.